PARTICULARITĂȚI SINTACTICE ALE CUANTIFICATORILOR DIN GRUPUL NOMINAL ÎN TIPĂRITURI CORESIENE ROMÂNEŞTI

ENIDA CINCORA

Facultatea de Litere, Universitatea din Bucureşti
enida_cincora@yahoo.com

Cuvinte-cheie: cuantificatori numerici, cuantificatori non-numerici, cuantificatori substantivali, cuantificatori nuli, grup nominal

Keywords: numerical quantifiers, non-numerical quantifiers, noun quantifiers, null quantifiers, nominal phrase.

Tema lucrării o constituie identificarea tipurilor de cuantificatori şi a specificului construcţiilor nominale cuantificate în texte româneşti tipărite de Coresi. Obiectivele cercetării constau în ilustrarea varietății formale a cuantificatorilor grupului nominal, urmărirea frecvenței şi a distribuției structurilor nominale cuantificate în tipăriturile examinate şi înregistrarea tiparelor particulare.

Cadrul teoretic şi metodologic este cel al gramaticii generative (Dobrovie-Sorin, Giurgea 2013; Pană Dindelegan 2013; SOR; Stan 2009). Demersul propus este descriptiv.

1. STADIUL PROBLEMEI

În limba română veche, cuantificarea nominală numerică este cel mai bine reprezentată prin numeralele cardinale (Stan 2013: 45), realizările prin numerale ordinale şi prin diferite expresii numerice prezentând o pondere redusă (Stan 2013: 47–51, SOR: 346). Încă din secolul al XVI-lea, numeralele cardinale sunt atestate în două tipuri de construcții ce s-au fixat în sistemul limbii: tiparul în care numeralul are valoare adjectivală şi tiparul în care numeralul prezintă structură internă de grup nominal cuantificat, astfel încât structura nominală (subordonată numeralului) este selectată de prepoziția funcțională *de* (Stan 2013: 45–46; SOR: 346–347).

Dintre cuantificatorii non-numerici, specialiştii au subliniat importanța celor universali şi a celor indefiniți care se caracterizează prin varietate formală, prin valori semantice dobândite contextual şi prin particularități de topică (Stan 2013: 52–57; SOR: 352–356).

SCL, LXXI, 2020, nr. 1, Bucureşti, p. 89–100

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

2. CUANTIFICAREA GRUPULUI NOMINAL ÎN CORPUSUL CORESIAN

În tipăriturile examinate, în grupul nominal se regăsesc cuantificatori numerici, cuantificatori non-numerici, cuantificatori substantivali şi cuantificatori nuli.

2.1. Cuantificatorii numerici sunt realizaţi preponderent prin numerale cardinale şi prin numerale ordinale. Foarte rar sunt identificate construcţii cu expresii numerice doar de tip distributiv, colectiv şi fracţionar.

2.1.1. În corpus, numeralele cardinale din poziţia de cuantificator se caracterizează prin antepunerea faţă de nume, marcarea opoziţiei de gen în forma numeralelor *unu*, *doi* şi *doisprezece* şi gradul ridicat de sudură, particularităţi fixate în română încă din secolul al XVI-lea (pentru limba veche, vezi SOR: 346; pentru limba actuală, vezi GALR I: 293–294; 296).

2.1.1.1. Numeralele cardinale simple sunt frecvente în toate textele analizate, iar în cele mai multe exemple, precedă numele, având valoare adjectivală.

(1) **a.** *Iară de le vor muri* [***trei*** *feciori*][1] (CPrav., 4^{v})
b. ***patru*** *cearere* (CCat., 10^{v})
c. *mai bine în besearecă* [***cinci*** *cuvinte*] *a grăi cu înţeles* (CM, 249^{v})
d. *Deä* [***şase*** *časure*] *ūn´tunĕrec´ fū* (CT, 64^{v})
e. [***şapte*** *cearere*] *sînt* (CCat., 10^{r})
f. *iară după* [***opt*** *zile*], *când era şi Toma cu apostolii* (CC^{1}, 36^{v})
g. *iaste minciună carei au învăţat să păzească omul mortul său după* [***noao*** *zile*] (CC^{1}, 69^{v})
h. *şi timpinară elŭ* [***zeace*** *bărbaţi stricaţi*] (CC^{2}, 348)

Genul este marcat în forma numeralelor *unu* şi *doi* **(2–6)**. În *Tetraevanghel*, sporadic, numeralul cardinal *unu* prezintă forma *una* înaintea unui substantiv feminin pe care îl cuantifică **(4)**.

(2) *Mai bine-ţ´åste cū* [***u*** *ōchiu*] *să měr´ği ä viåţâ decât´ doi ōchi să aibi* (CT, 38^{r})
(3) *Cela ce va curvi cu doauo surori sau doi fraţi cu* [***o*** *muiare*] (CPrav., 9^{v})
(4) *Derep´t´amu grâesc´voaō pânâ va trĕče čerĭul şi pâmântul´şi* [*trâsurâ* ***ūna***] *sau* [***ūna*** *zgârâeturâ*] *nū va trĕče de lĕğe pânâ vōr fi toate* (CT, 7^{v})
(5) *Un omŭ aveà* [***doi*** *feciori*] (CC^{2}, 11)
(6) *pre* [***doao*** *table de piatră*] (CCat., 4^{r}–4^{v})

Notaţia cifrică apare rareori în exprimarea numeralelor din seria *1–10*. Izolat, numeralul notat cifric se plasează după numele cuantificat **(8)**.

(7) **a.** *Aceastea sântŭ* [***10*** *cuvinte*] (CC^{2}, 622)
b. *mai bine e a grăi* [***5*** *cuvinte cu înţeles*] (CCat., 1^{v})

[1] Parantezele drepte marchează intervenţiile noastre în textul exemplului pentru delimitarea grupurilor sintactice discutate.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

c. *popa să lase* [***4*** *molitve*] *pînă la lepădat* (CPrav., 8^{r})
(8) *şi [să] [facă]* [*închinăciun[i]* ***3***] *cătră răsăr[it]* (CL, 1^{v})

Construcțiile de coordonare disjunctivă, în care apar numerale cu valoare numerică apropiată, prin care se exprimă aproximarea, sunt vechi în română (Stan 2013: 47; SOR: 348). În corpusul coresian, numeralele sunt coordonate prin *sau*, numele fiind exprimat o singură dată, în poziția finală a grupului **(9)**. Uneori, aproximarea se realizează prin mijloace lexicale **(10)**.

(9) *şi* [*nu* ***doi*** **sau** ***trei*** **sau** ***patru*** **sau** ***zeace*** *oameni*]*, ce câte cinci mii şi câte patru mii de oameni, cu muieri şi cu feciorii* (CC^{1}, 80^{v})
(10) *Fu Mariia cu nusa* **ca la** [***trei*** *luni*]*, şi se întoarse în casa sa* (CC^{2}, 557)

2.1.1.2. Compusele din seria *11–19* au un comportament sintactic identic cu cel al numeralelor cardinale simple: se antepun numelui cuantificat şi au valoare adjectivală. Variantele fonetice ale aceluiaşi numeral creează impresia diversității. Distribuțional, se observă anumite preferințe pentru cardinalele din această serie: în *Cazania I*, apar numai cardinalele *12* şi *18*; în *Cazania a II-a*, numai cardinalele *12*, *15*, *18*; în *Molitevnic*, numai cardinalul *12*.

(11) [***ūnsprâzĕče*** *ūčeniči*] *dūserâ-se ä Galilei* (CT, 66^{v})
(12) *sântŭ* [***cincisprăzeace*** *pistreale*] (CC^{2}, 100)
(13) **a.** *E aceasta, de featele lu Avraam fiind, ce o legă Satana iată* [***optsprăzeace*** *ani*] (CC^{1}, 141^{r})
b. *aveà duhŭ de nevoe de* [***optŭ-spră-zeace*** *ani*] (CC^{2}, 454)

Genul este marcat în forma numeralului *doisprezece*.

(14) *cu* [***doisprădzeace*** *apostoli*] (CM, 233^{v})
(15) *şădea-veți şi voi spre* [***doaosprăzeace*** *scaune*]*, şădea-veți a judeca* [***doaosprăzeace*** *rude // ale izraililor*] (CC^{1}, 48^{r}–48^{v})

Notația cifrică apare şi în seria acestor numerale **(16)**, iar cuantificatorul se poate găsi postpus numelui **(17)**.

(16) **a.** *şi luarâ deä râmâşițe būcate* [***12*** *coşūre pline*] (CT, 31^{r})
c. *Zi Credința ce-au făcut* [***12*** *apostoli*] (CCat., 6^{v})
(17) *post 8 zile,* [*închinăciuni* ***15***] *în zi* (CPrav., 7^{v})

2.1.1.3. În corpus se remarcă preferința pentru construcția cu *de* a numeralelor mai mari de *19* **(18)**. Izolat, inconsecvențe pot apărea în structurile cuantificate aflate în raport de coordonare **(19)**. Neexprimarea prepoziției se înregistrează în cazul notației cifrice a numeralului, situație explicată prin intenția de simplificare (Stan 2008: 230–231; Stan 2013: 46; SOR: 347) **(20)**. Totuşi,

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

absența prepoziției *de* nu este absolută în aceste cazuri **(21)**. În *Molitevnic*, în *Liturghier* şi în *Catehism* nu există construcții cu numerale din clasa zecilor.

(18) **a.** [***Patruzeči şi şase*** **de** *ani*] *zidită au fost ´* (CT, 185^{r})
b. [***treizeci şi opt*** **de** *ani*] *avea întru boala sa* (CC^{1}, 17^{v})
c. [***cincizeci*** **de** *zile*] *den Paşti* (CC^{2}, 156)
(19) *şi îmblă cu tăria aceii mâncări în* [***patruzeci*** **de** *zile şi* √^{2} *nopți*] (CC^{1}, 181^{v}); cf. *n-au mâncat în* [***patruzeci*** **de** *zile*] *şi* [***patruzeci*** **de** *nopți*] (CC^{1}, 182^{r})
(20) **a.** *ä luna lu ghenarïe* [***30*** √ *zile*] (CT, 249^{r})
b. *în luna lu Iunie,* [***28*** √ *zile*] (CC^{2}, I)
c. *post* [***50*** √ *zile*] (CPrav., 5^{r})
(21) **a.** *în* [***20*** **de** *cărți*] *atâta învățătură chear nu vreți afla* (CC^{1}, 247^{v})
b. ***80*** **de** *zile [...]* ***40*** **de** *zile* (CPrav., 10^{v})

Asemenea numeralului *18*, numeralul *80* prezintă o structură mai puțin bine sudată în *Cazania a II-a* **(22)**. Se observă totodată că în cazul acestui compus unitățile se exprimă fie imediat după *şi* **(22)**, fie după numele cuantificat **(23a)**. Izolat, în *Tetraevanghel*, unitățile din structura unui numeral din clasa zecilor pot fi plasate după numele cuantificat **(23b)**.

(22) *de-aciia văduo, ca* [***optŭ-zeci şi patru*** **de** *ani*] (CC^{2}, 577)
(23) **a.** *şi fu văduo aceasta ca la* [***optŭ-zeci*** **de** *ai* ***şi patru***] (CC^{2}, 582)
b. *ănăl´ța-se valurile amu ca* [***doaōzeči*** **de** *mile* ***şi činči***] *sau treizeči* (CT, 194^{v})

2.1.1.4. În corpus, numeralul *sută* nu prezintă inconsencvențe în utilizarea la singular **(24)** sau la plural **(25)** şi totdeauna îşi ataşează numele prin prepoziția *de*, chiar şi în cazul notației cifrice **(26a–b)**.

(24) **a.** ***ū sūtâ*** **de** *ōi* (CT, 38^{r})
b. *vătah pre* [***o sută*** **de** *voinici*] (CC^{1}, 63^{v})
c. *erà datoriu lui* [***o sută*** **de** *bani*] (CC^{2}, 310)
(25) **a.** *de* [***doaō sūte*** **de** *bani*] (CT, 81^{v})
b. *Mai mulți de a* [***cinci sute*** **de** *frați*] *arătă-se Domnulŭ* (CC^{2}, 192)
(26) **a.** *iară într-însă muriră şi periră* [***11 sute*** **de** *mie de oameni*] (CC^{1}, 101^{v})
b. *să-i zică popa* [***100*** **de** *psalmi*] (CPrav., 10^{v})
c. *Credința ce-au tocmit* [***318*** *părinți*] (CM, 256^{v})

Uneori, conjuncția *şi* este exprimată înaintea zecilor **(27)**.

(27) *după ce trecură* [***noao sute*** **şi** ***treizeci*** **de** *ai*] (CC^{2}, 105)

O construcție interesantă, care ar putea reda semantic numeralul *sută*, este gruparea *zeace zeci*, identificată o singură dată numai în *Cazania a II-a* **(28)**.

[2] Acest simbol marchează absen□a unui constituent într-o structură eliptică.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

(28) *Că în* [***zeace zeci***] *cine e desăvârşitŭ* (CC^2, 401)

În *Pravilă* se identifică numeroase exemple în care cuantificatorul din clasa sutelor, notat cifric, are poziție postnominală.

(29) [*închinăciuni **500***] *în zi* (CPrav., 9^r)

2.1.1.5. În textele examinate, utilizarea numeralului *mie* este oscilantă. Specialiştii au arătat că în limba veche, atunci când era precedat de un alt numeral (notat literal sau cifric), cardinalul *mie* se utiliza cu formă invariabilă **(30–31)** (Densusianu 1961: 115; Mareş 1969: 81; Roman Moraru, în TR: 78; Buză, Zgraon, în TR: 513), în timp ce în construcțiile în care apărea singur înaintea unui nume la singular **(32)** (v. şi Buză, Zgraon, în TR: 513**)** sau la plural **(33)**, *mie* avea formă de plural (v. Frâncu, în Gheție 1997: 130). În corpusul coresian, absența acordului în număr între un numeral cardinal şi substantivul *mie* se regăseşte în multe exemple. Totuşi se identifică şi construcții cu acord **(34)**. Variația de acord, în speță în contexte identice, denotă că regulile nu erau fixate în epocă **(35)**.

În toate exemplele, indiferent de forma numeralului *mie*, prepoziția *de* este utilizată înaintea nominalului.

(30) **a.** *ce putem judeca den ceastă slugă care rămase datori* [***zeace mie* de** *talanți*] *(aceştea fac* [***şase sute de mie* de** *florinți*]*)* (CC^1, 88^v)
b. *erà* [*ca **cinci mie* de** *bărbați*] (CC^2, 283)

(31) *mai bine e a grăi 5 cuvinte cu înțeles de//cît* [***10 mie* de** *cuvinte neînțelease*] *în limba striină* (CCat., 1^v–2^r)

(32) *Leagea rostului tău mai vârtosŭ de* [***mii* de** *aurŭ şi* **de** *argintŭ*] (CC^2, IV)

(33) *Nu mă tem de* [***mii* de** *oamini*] *ce cadu împregiurul mieu* (CM, 236^v)

(34) *Şi văzând că săturase* [***cinci mii* de** *oameni*] *cu cinci pâini* (CC^1, 83^r)

(35) *Sau fiind cineva datoriu unui om putearnic* [***100 de mie* de** *florinți*]*, neavând el nemica, nu va putea plăti* [***100 de mie* de** *florinți*] *derept altul. [...] Dară popa, avînd sac plin de păcate sau fiind el datoriu* [***100 de mii* de** *florinți*] *sau în temnița păcatelor?* (CC^1, 222^r–222^v)

Din lista numeralelor cardinale face parte şi numeralul arhaic *întunerec*, despre care Densusianu a arătat că este calchiat după sl. *tĭma*, prezentând sensul „zece mii” (vezi Densusianu 1961: 115; Mareş 1969: 81; Buză, Zgraon, în TR: 513; Stan 2008: 231; Stan 2013: 46; SOR: 347). În corpus, acest cuantificator apare, numai cu formă de singular, în *Tetraevanghel* (mai multe ocurențe), în *Cazania I* şi în *Molitevnic* (câte o ocurență) **(36)**. În *Cazania a II-a*, cuantificatorul apare mai frecvent în speță la plural **(37)**, rareori la singular **(36c)**. În această tipăritură şi în *Liturghier*, numeralul *întunerec*, numai la plural, alternează cu pluralul numeralului *mie*, fie în cadrul grupurilor nominale pe care acestea le cuantifică **(38)**, fie în interiorul aceluiaşi grup **(39)**. Coocurența celor doi

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

cuantificatori în structuri similare sugerează echivalența lor semantică. În toate exemplele, nominalul cuantificat prin *întunerec* este selectat de prepoziția *de*.

(36) **a.** *Ēi se adunarâ* [***ū̆ătuněrec´*** **de** *năród ´*] (CT, 146^{r})
b. *Pavel apostol încă scrie [...] că „întru besearecă mai vârtos cinci cuvinte cu înțelesul mieu să grăiesc, ca şi alții să învăț, decât* [***untunearec*** **de** *cuvinte neînțelease*]*, într-alte limbi”* (CC^{1}, 247^{r})
c. *aduseră lui un datornicŭ* [***untunearecŭ*** **de** *talanți*] (CC^{2}, 309)
d. *mai bine în besearecă cinci cuvinte a grăi cu înțeles, să învețe şi alalți, de cât* [***untunearec*** **de** *cuvinte*] *în limba striină* (CM, 249^{r})

(37) *şi* [***untunearece*** **de** *îngeri*] *fără de numărŭ slujindu-i* (CC^{2}, 27)

(38) **a.** *şi râu de focŭ curà pre dinaintea lui, şi* [***mii*** **de** *untunearece*] *sta înaintea lui, şi* [***untunearece*** **de** *untunearece*] *slujiià lui* (CC^{2}, 31)
b. *înnainte-ți stau* [***mii*** **de** *arh[a]ngheli*] *şi* [***untunearece*** **de** *înge[ri]*] (CL, 31^{r})

(39) *vărsă-se dulceața sfântului duhŭ, şi nu nu*⎪ *mai întru apostoli fire făceà, ce* [***mii şi untunearece*** **de** *aceaia*] *împlură-se* (CC^{2}, 211–212)

2.1.2. În legătură cu numeralele ordinale (vezi Carabulea 1980), cele mai importante aspecte privesc numeralul *întâi* şi compusul *dentâi*, gruparea *de primă*, dar mai ales utilizarea numeralului cu *al*/*a* (Stan 2013: 45; SOR: 349).

2.1.2.1. Numeralul *întâi* apare în speță antepus nominalului **(40)**, dar în *Cazania I*, sporadic, acesta se poate găsi postpus **(41)**. Acordul se realizează în toate exemplele identificate.

(40) **a.** [***întîiul*** *măcenic*] *şi mare diacon Stefan* (CL, 5^{v})
b. [***întîia*** *parte*] *pre milostiv Hristos* (CPrav., 1^{r})

(41) **a.** *şi scoase cuțitul lui şi lovi* [*robul* ***întâiul***] *prespre // toți* (CC^{1}, 206^{r}–206^{v})
b. *în dumineca brânzeei şi în* [*dumineca* ***întâia*** *a postului*] (CC^{1}, 194^{v})

În corpusul studiat, ordinalul compus *dentîi(u)*, antepus sau postpus, are formă invariabilă (pentru problema acordului, vezi Stan 2008: 231; 2013: 47–48).

(42) *Derept aceaia,* [***dintâiu*** *aceasta învățătura noastră*] *scrie elu în ceastă sfântă evanghelie* (CC^{1}, 2^{v})

(43) **a.** *Folosul* ***dentîi*** (CCat., 5^{v})
b. [*zioa* ***dentâi***] *(ce se zice Duminecă) Sâmbătă o cheamă* (CC^{2}, 136)

Sunt interesante structurile în care compusul *dentâi* urmează unui nominal fără articol definit. În corpus, aceste construcții apar izolat doar în *Cazania I* şi în *Catehism*.

(44) **a.** [*fecior* ***dentâi***] *era lui fata* (CC^{1}, 127^{v})
b. *Cap* ***dintîi*** (CCat., 6^{v})

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

2.1.2.2. Gruparea *de primă* a fost identificată izolat numai în *Cazania I* şi în *Molitevnic*, tiparul aflându-se în variaţie cu *întâi* **(45)**, dar şi cu *dentâi* **(46)**. Utilizarea lui *de primă* în structura unuia dintre „titlurile" omiliilor este frapantă, dată fiind prezenţa compusului *dentâi* în toate celelalte.

(45) [***Întâiul*** *folos,* ***de primă***], *acesta iaste* (CC[1], 213[r])
(46) [*Învă{ţă}tura* ***de primă***] *Dumnezeu (în* [*cartea //* ***de primă*** *a lu Moisi*], *în 17 capete)* (CC[1], 215[v]–216[r]) cf. *Învăţătura* ***dintâiu*** (CC[1], 3[r])

2.1.2.3. În corpus, numeralele care indică ordinea sunt frecvente şi prezintă particularităţi de construcţie.

La masculin, ordinalele cu funcţie de cuantificator prezintă forme în *-l(u)* **(47)** sau în *-le* **(48)** (Densusianu 1961: 116; Roman Moraru, în TR: 78; Chivu, în TR: 190; Frâncu, în Gheţie 1997: 130–131; Stan 2013: 48; SOR: 349). Totuşi, deseori, formele în *-le* sunt urmate de particula *-a* **(49)** (v. şi Densusianu 1961: 115; Mareş 1969: 82, Roman Moraru, în TR: 78), dar se pot înregistra oscilaţii în aceeaşi frază, în contexte identice sau similare **(50)**.

(47) **a.** [***Al patrul*** *post*] *iaste acesta* (CC[1], 187[v])
b. *Că întru* [***alŭ optulŭ*** *veacŭ*] *va să fie învierea morţilorŭ* (CC[2], 388)
(48) **a.** *ca şì după* [***alŭ şaptele*** *numărŭ*] *alŭ veacului acestuia* (CC[2], 135)
b. *Pînă după* [***al nouole*** *ceas*] (CPrav., 7[v])
(49) **a.** *Şi de va veni ătru* [***al´ doilĕ*** *čas ˆ*] *sau ătr-*[***al treilĕ*** *čas ˆ*] (CT, 148[r])
b. ***Al şaselea*** *folos* (CC[1], 214[r])
c. ***al doilea*** *cap* (CM, 260[v])
d. *Popa să cădească* [***al doilea*** *pocrov*] (CL, 8[r])
(50) **a.** *Den şase ceasure untunearec fu prespre tot pământul până <la>* [***al noaole*** *ceas*]. *Den* [***al noaolea*** *ceas*] *strigă Iisus cu glas mare* (CC[1], 210[r])
b. *câţi după* [***alŭ treilea*** *ceasŭ*] *aţi venitŭ [...]; câţi după* [***alŭ şaselea*** *ceasŭ*] *aţi ajunsŭ [...]; iară carei aţi pestitŭ până la* [***alŭ noaole*** *ceasŭ*] *[...]; şi câţi şì până la* [***alŭ unsprăzeacelea*** *ceasŭ*] *aţi pestitŭ şi ajunsetŭ* (CC[2], 125)

În *Tetraevanghel* a fost identificat un exemplu în care numeralul ordinal este urmat de prepoziţia *de* şi apoi de nume, reflectând structura grupurilor nominale cuantificate prin numeralele cardinale **(51)** (vezi *supra* **2.1.1.3**).

(51) *ătru* [***al´ čin´čizečile*** **de** *an ˆ*] *domniei a lu Tiverïe Chesar´* (CT, 117[v])

În *Catehism* se constată că numeralele ordinale nu prezentau totdeauna acord cu substantivul, acest tipar fiind obişnuit în limba veche (vezi SOR: 350).

(52) ***A treia*** *folos* (CCat., 5[v]) cf. ***Al doile*** *folos* (CCat., 5[v])

La feminin, numeralele ordinale din poziţia de cuantificator au particula finală *-a* şi precedă frecvent numele cuantificat **(53a–d)**, rareori se găsesc postpuse **(53e)**.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

(53) **a.** *să ia în mîini* [***a doa*** *prescure*] (CL, 5^{r})
b. *şi a învie den moarte* [***a treia*** *zi*] (CM, 255^{v})
c. ***A patra*** *cearere* (CCat., 10^{r})
d. *şi se mânâ* [***a čin´čĕ*** *lūnâ*] (CT, 111^{v})
e. *Dumineca* ***a douăzeci şi una*** (CC^{2}, 389)

2.1.3. Expresiile numerice sunt bine reprezentate în textele din secolul al XVI-lea (Stan 2013: 49–51; SOR: 350–351), dar în corpusul coresian au o pondere foarte redusă.

2.1.3.1. Cuantificatorii numerici distributivi, identificaţi izolat numai în *Tetraevanghel* şi în *Cazania I*, prezintă tiparul cu adverbul *câte* urmat de structura [numeral cardinal + nume].

(54) **a.** *neč* [***căte doaō*** *veşminte*] *să aveţi* (CT, 135^{r})
b. *şi nu doi sau trei sau patru sau zeace oameni, ce* [***câte cinci mii*** *şi* ***câte patru mii*** **de** *oameni*]*, cu muieri şi cu feciorii* (CC^{1}, 80^{v})

2.1.3.2. Dintre cuantificatorii colectivi, adjectivul *amândoi* este cel mai frecvent în textele tipărite de Coresi, fiind mereu antepus nominalului şi în acord cu acesta **(55)**. În toate exemplele, nominalul cuantificat este articulat definit.

(55) **a.** *Zi să şazâ ačeştĕ* [***amândoi*** *fiii mïei*] (CT, 43^{r})
b. *leage-ş* [***amîndoauo*** *mîinile sale*] (CL, 8^{r})

În *Tetraevanghel* şi în *Cazania I*, în exemple unice şi identice, se înregistrează forma particulară *amândoisprăzeace*. Densusianu a explicat acest compus ca „toţi cei doisprezece” şi a considerat că se poate interpreta ca „o combinaţie improvizată, foarte artificială” (Densusianu 1961: 114). Este singura construcţie cu un cuantificator colectiv urmat de nume fără articol definit.

(56) **a.** *şezu cu* [***amân´doisprâzĕče*** *ūčeničі*] (CT, 58^{v})
b. *şezu cu* [***amândoisprăzeace*** *ucenici*] (CC^{1}, 204^{r})

Deşi s-a impus în română „ca tip principal de expresie cuantificaţională colectivă” (Stan 2013: 50), construcţia veche [*toţi*/*toate* + numeral cardinal + nume] are o singură ocurenţă în *Cazania a II-a* **(57)**. De asemenea, în aceeaşi tipăritură apare structura corespondentă cu formantul vechi *tus-* (Stan 2013: 50) **(58)**.

(57) *că de elŭ grăescŭ* [***toţi patru*** *evanghelistii*] (CC^{2}, 267)
(58) *den* [***tuspatru*** *evanghelistii*] *aleasă* (CC^{2}, I)

2.1.3.3. Dintre cuantificatorii fracţionari, numai *jumătate* se înregistrează în textele examinate.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

(59) **a.** *Iară noi nici întru* [*o* ***jumătate*** **de** *ceasu*] *în Duminecă de a sufletului învăţătură şi ascultare nu răbdămu şi să aşteptămu* (CC^{2}, 457)
b. *post* [***jumătate*** **de** *an*] (CPrav., 11^{r})

Tiparul fracţionar alcătuit dintr-un numeral ordinal şi substantivul *parte* se identifică izolat în *Cazania a II-a*.

(60) *luase cu sila şi de nevoia muiarea lui şi* [***a patra parte*** **de** *ţinutu*] (CC^{2}, 610)

2.2. Dintre cuantificatorii non-numerici, cuantificatorii universali şi cei indefiniţi prezintă particularităţi de construcţie în tipăriturile coresiene şi au o pondere însemnată.

2.2.1. În corpus, cel mai frecvent cuantificator universal este *tot*[3]. În context, acesta poate dobândi valoare globalizantă sau valoare distributivă.

La plural, grupurile nominale cuantificate prin *tot* exprimă „totalitatea” (Stan 2013: 52, SOR: 352). Cuantificatorul se găseşte fie în antepus **(61)**, fie postpus numelui **(62)**, fie la distanţă de acesta, din cauza intercalării altor constituenţi ai frazei **(63)**.

(61) **a.** *Şi* [***toţi*** *ōamenīi*] *aūzirâ* (CT, 130^{r})
b. *şi* [***toate*** *păcatele lui*] *să fie uitate în vecie înaintea ta* (CM, 258^{r})
(62) *şi* [*ascunsele* ***toate***] *descoperì-se-vorŭ* (CC^{2}, 27)
(63) *În* [***toate*** amu *părţile*] *învaţă Dumnezeu de iubirea oamenilorŭ* (CC^{2}, 34)

La singular, grupurile nominale cuantificate prin *tot* au sens global **(64)** sau sens distributiv **(65)** (Stan 2013: 52; Stan 2015: 596, 598–599).

(64) **a.** *şi domn şi împărat mare spre* [***tot*** *pământul*] (CL, 15^{r})
b. *Dată mi-e* [***toată*** *putearea*] *în ceriu şi pre pământ* (CM, 255^{r})
(65) *că greşim lui în* [***tot*** *ceasul*] (CM, 263^{v})

2.2.2. Varietatea formală a cuantificatorilor indefiniţi reprezintă tipicul lor de epocă (Stan 2013: 54; SOR: 353), aceasta regăsindu-se şi în corpusul studiat. Totuşi cuantificatorii specifici limbii române vechi se înregistrează sporadic în tipăriturile coresiene analizate: *ceva* **(66)**, *meşchit* **(67)**, *nescare* **(68)**, *neşte*[4] **(69)**, *neştine* **(70)**, *oare (...) ce* **(71)**, *oarecine* **(72)**, *oarecarele* **(73)**, *vare (...) ce* **(74)**, *vare (...) cât* **(75)**.

(66) **a.** *să văm mânca* [***ceva*** *bucate*]*, cu aceaia nu văm fi buni creştini* (CC^{1}, 195^{v})
b. *nici să aibă* [***ceva*** *pizmă*] *spre cineva* (CL, 1^{r})

[3] Un aspect important al acestui tipar îl reprezintă realizarea sau nerealizarea articulării numelui cuantificat (vezi Cincora 2018).

[4] Despre statutul morfosintactic al lui *nişte*, v. Stan 2007 şi Stan 2013: 55.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

(67) **a.** *pre ei au săturat [...] cu cinci pite [...] şi cu* [***meşchit*** *peaşte*] (CC[1], 79[v])
b. [***neşchită*** *pocaanie*] *ce vine în vreamea de postŭ* (CC[2], 2)
c. *Din aleanişii mânilor tale, Doamne, de* [***nişchit*** *de pământ*] *împarţi ei în viiaţa lor* (CM, 238[v])
(68) **a.** *în* [***nescare*** *zile*] *zic că e păcat a mânca peaşte sau carne* (CC[1], 195[r])
b. *S'amŭ fi şì goniţi de* [***nescare*** *oameni*] *necredincioşi* (CC[2], 128)
(69) *Că cumu i-e folosŭ inimiei de cela ce gustă* [***neşte*** *pelinŭ*] *amarŭ* (CC[2], 57)
(70) *apropie-se cătrâ ēl´* [*ōm´* ***neştine***] (CT, 36[v])
(71) **a.** *sau* [***oare ce*** *meşterşug*] (CC[1], 108[v])
b. *şi* [***oarece*** *valure*] *se rădică spre noi* (CC[2], 63)
(72) *Un omŭ* ***oarecine*** (CC[2], 13)
(73) *ūă vătah´* ***ōarecarele*** (CT, 128[v])
(74) **a.** *cum* [***vare ce*** *bine*] *ei vor auzi* (CM, 260[r])
b. *nice a se amistuì întru ei* [***varece*** *eresure*] *să vorŭ fi* (CC[2], III)
(75) **a.** *Că* [***varecâtŭ*** *bine*] *s'amŭ face fraţilorŭ noştri* (CC[2], 508)
b. [***varecâtă*** *dulceaţă*] *şi bunătate avămŭ* (CC[2], 473)
c. *cum păcătoşii să nu fugă de la Hristos,* [***vare câte*** *păcate*] *au* (CC[1], 112[r])

2.3. În limba veche, cuantificarea se putea face printr-un substantiv cu sens cantitativ (Stan 2013: 57; SOR: 356). În corpus, acest tipar se caracterizează prin diversitate, dar şi prin frecvenţă limitată. Astfel, în poziţia de cuantificator apar *gloată*, *măsură*, *mulţime*, *săbor*, *stol*, *voinicame*, care pot selecta un grup nominal în acuzativ, prin prepoziţia *de* **(76–77)**, sau unul în genitiv **(78–80)**. Izolat, relaţia sintactică dintre cuantificator şi numele cuantificat nu este marcată **(81)**.

(76) [*Ō sūtâ de* [***mâsuri*** **de** *ūn□t´*]] *[...]. [Ō sūtâ de* [***mâsuri*** **de** *grâu*]] (CT, 156[v])
(77) **a.** [***săboruri*** **de** *preaoteţi*], [***mulţime*** **de** *patriarşi*], [***stoluri*** **de** *proroci*], [***stoluri*** **de** *apostoli şi credincioşi tari*] (CC[2], 192)
b. *ce cu fără de numărŭ* [***gloate*** **de** *săboară îngereşti*] (CC[2], 601)
c. *cela ce tocmişi în ceriure începători şi* [***voinicame*** **de** *îngeri*] (CL, 15[v])
(78) **a.** *şi coperi-va* [***mulţimea*** *păcatelor*] (CC[1], 23[v])
b. *milostiv noauo să fii în* [***mulţimea*** *dulceţiei tale*] (CL, 23[r])
(79) *după* [***măsura*** *credinţeei şi curăţitureei*] (CC[1], 108[v])
(80) *aş-au îngrădit oamenii, mai tare pre creştini, cu îngeri, mai vârtos cu* [***gloatele*** *îngerilor*] (CC[1], 30[v])
(81) *Miluiaşte-mă, Doamne, după mar<e> mila ta şi după* [***mulţimele*** *eftenşugurele tale*] (CL, 9[r])

2.4. S-a arătat că un cuantificator nul nu este lexicalizat, dar poate fi reperat sintactic şi semantic în context drept cuantificatorul universal de tip distributiv *fiecare* (pentru detalii, v. Stan 2013: 57; SOR: 356). În corpusul coresian, în realizarea acestui tipar, se preferă vocabularul specific exprimării perioadelor de timp. Structura *în dzi* are numeroase ocurenţe în *Pravila* coresiană **(82b)**.

(82) **a.** *Nu doaōsprâzĕce časure sănt´* ***ă zi****?* (CT, 210[r])
b. *închinăciuni 140* ***în zi*** (CPrav., 7[v])

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

(83) *Lăudà-se derep'ce că postiià fariseiulŭ doao zile* ***în săptămână*** (CC[2], 7)
(84) *nu să fie dinioară sau de patru ori* ***întru an****, ce în toată vreamea* (CC[1], 188[r])

3. CONCLUZII

În corpusul coresian studiat, grupurile nominale cuantificate prezintă tipare care s-au păstrat în sistemul limbii române.

Se observă ponderea însemnată a cuantificatorilor numerici (realizați în speță prin numerale cardinale) şi utilizarea consecventă a prepoziției *de* după numeralele din clasa zecilor, a sutelor şi a miilor, chiar şi în exemplele cu notație cifrică. Cuantificatorul vechi *întunerec* are puține ocurențe. Numeralele ordinale masculine se marchează prin particula *-a*, dar apar şi structuri unde aceasta lipseşte. Dintre expresiile numerice se reține cuantificatorul colectiv particular *amândoisprăzeace* din *Tetraevanghel* şi *Cazania I*.

Cuantificatorul universal *tot* apare în structuri cu interpretare globalizantă sau distributivă, la plural şi la singular. Cuantificatorii indefiniți specifici epocii vechi au puține ocurențe în corpus (*ceva*, *meşchit*, *nescare*, *neştine*, *oare(...)ce* etc.).

Cuantificatorii substantivali sunt variați (*gloată*, *măsură*, *mulțime*, *stol* etc.), dar au o prezență redusă în tipărituri.

Cuantificatorii nuli au o pondere semnificativă în *Pravilă*.

SURSE

CT: *Tetraevanghelul tipărit de Coresi. Braşov 1560–1561*, comparat cu *Evangheliarul lui Radu de la Măniceşti. 1574*. Ediție alcătuită de Florica Dimitrescu, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1963.
CC[1]: Coresi, *Tâlcul evangheliilor*. Ediție critică de Vladimir Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.
CC[2]: Diaconul Coresi, *Carte cu învățătură (1581)*, publicată de Sextil Puşcariu şi Alexie Procopovici, vol. I, Bucureşti, SOCEC, 1914.
CM: *Molitevnic rumânesc*. Ediție critică de Vladimir Drimba, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1998.
CL: *Liturghierul lui Coresi*. Text stabilit, studiu introductiv şi indice de Al. Mareş, Bucureşti, Editura Academiei, 1969.
CCat.: *Catehismul lui Coresi*. Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic şi indice de Alexandra Roman Moraru, în TR: 19–129.
CPrav.: *Pravila lui Coresi*. Text stabilit, studiu filologic, studiu lingvistic şi indice de Gheorghe Chivu, în TR: 129–257.

BIBLIOGRAFIE

Buză, Emanuela, Florentina Zgraon, 1982, „Studiu lingvistic", în *Prefețe şi epiloguri din secolul al XVI-lea* (Coresi, *Întrebare creştinească, Tetraevanghel, Tâlcul evangheliilor, Molitvenic, Psaltire românească, Psaltire slavo-română, Evanghelie cu învățătură*), TR, p. 487–548.
Carabulea, Elena, 1980, „Numeralul ordinal în limba română veche", *Studii şi cercetări lingvistice*, XXXI, 4, p. 359–364.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)

Chivu, Gheorghe, 1982, „Studiu lingvistic”, în *Pravila lui Coresi,* TR, p. 162–212.
Cincora, Enida, 2018, „Articularea în grupurile nominale cuantificate prin *tot*, la Coresi”, comunicare susținută în cadrul Celui de al 18-lea Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică, *Româna şi limbile romanice* (23–24 noiembrie 2018, Bucureşti).
Densusianu, Ovid, 1961, *Istoria limbii române*. II. *Secolul al XVI-lea* (ed. J. Byck), Bucureşti, Editura Științifică.
Dobrovie-Sorin, Carmen, Ion Giurgea (ed.), 2013, *A Reference Grammar of Romanian*, Amsterdam / Philadelphia, John Benjamins.
Gheție, Ion (coord.), Gheorghe Chivu, Mariana Costinescu, Constantin Frâncu, Alexandra Roman Moraru, Mirela Teodorescu, 1997, *Istoria limbii române literare. Epoca veche (1532–1780)*, Bucureşti, Editura Academiei Române.
Mareş, Al., 1969, „Studiu de limbă”, în CL, 47–118.
Pană Dindelegan, Gabriela (ed.), 2013, *The Grammar of Romanian*, Oxford, Oxford University Press.
Roman Moraru, Alexandra, 1982, „Studiu lingvistic”, în *Catehismul lui Coresi*, TR, p. 56–97.
Stan, Camelia, 2007, „«Articolul» *nişte*”, în Gabriela Pană Dindelegan (coord.), *Limba română – stadiul actual al cercetării*, Actele celui de al 6-lea Colocviu al Catedrei de limba română (29–30 noiembrie 2006), Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 199–205.
Stan, Camelia, 2008, „Grupul nominal în limba română veche – funcțiile sintactico-semantice ale adjectivelor”, *Studii şi cercetări lingvistice*, LIX, 1, p. 229–235.
Stan, Camelia, 2009, „Ierarhia constituenților în grupul nominal”, în R. Zafiu, B. Croitor, A.-M. Mihail (ed.), S*tudii de gramatică*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti, p. 231–236.
Stan, Camelia, 2013, *O sintaxă diacronică a limbii române vechi*, Bucureşti, Editura Universității din Bucureşti.
Stan, Camelia, 2015, „Proprietăți sintactice ale adjectivului *tot* în limba română veche”, în N. Mocanu (ed.), *Înspre şi dinspre Cluj. Contribuții lingvistice. Omagiu profesorului G. G. Neamțu la 70 de ani*, Cluj-Napoca, Scriptor/Argonaut, p. 595–603.

SIGLE

GALR: Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, Valeria Guțu Romalo (coord.), *Gramatica limbii române*, I–II, Bucureşti, Editura Academiei Române, [2005] 2008.
SOR: Gabriela Pană Dindelegan (ed.), *The Syntax of Old Romanian*, Oxford, Oxford University Press, 2016.
TR: Ion Gheție (coord.), Emanuela Buză, Gheorghe Chivu, Magdalena Georgescu, Alexandru Mareș, Alexandra Roman Moraru, Florentina Zgraon, *Texte româneşti din secolul al XVI-lea*, Bucureşti, Editura Academiei Române, 1982.

SYNTACTIC FEATURES OF NOMINAL PHRASE INTERNAL QUANTIFIERS IN CORESI'S ROMANIAN WRITINGS

Abstract

This paper discusses the syntactic features of quantifiers and the specific structure of quantified nominal phrases in Coresi's Romanian writings. We investigate the inventory of the quantifiers, their distribution in the examined texts, the IR frequency, agreement between the quantifiers and the nouns, and word order features.

BDD-A31119 © 2020 Editura Academiei
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-19 07:52:13 UTC)